

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No ZE. 2485

Şinâsî

vaşlarının yetim bıraktığı binlerce Türk çocuğundan biridir: Babası Mehmed Ağa, 1828/29 Türk-Rus Savaşı'nda, Ruslar'ın Şumnu kuşatması esnâsında şehîd düşmüştür. Annesi tarafından büyütüldü. İlk öğrenimini doğduğu semtteki (Tophâne'de Boğazkesen Mahallesi) mahalle mektebinde ve Feyziye Mektebi denilen ilkokulda yaptı. O zamanlar mümkün ve âdet olduğu üzere, çocuk yaşta Tophâne Müşîrlîği kalemlelerinden birinde memûriyete başladı. Bu kabil devlet dâireleri aynı zamanda ve özellikle memûriyetin başlangıç safhasında birer mekteb hüviyetinde idi. Şinâsî de bu kalem hayatı içinde İbrahim Efendi isimli çok bilgili bir kişiden Arabça ve Bursa-lı Şeyh Zâik'ten Farsça dersleri aldı. Hayatta yegâne ihtirası olduğunu belirttiği çok ilim ve hüner edinmek arzûsu ve bu husustaki istidâdı, en genç yaşlardan itibaren belli idi. Kendi kendini yetiştirmek için devamlı bir çaba gösteriyordu. Tophâne Müşîrlîği uzmanlarından bir Fransız subayı olan Châteaneuf'den de Fransızca dersleri aldı. Onun zihnini Batı düşüncesine ilk açan ve kendisinde ilk defa Paris'e gitmek hevesini uyandıran bu zâttir. (Sonradan ihtidâ ederek Reşad Bey ismini alan Châteaneuf, yazar Reşad Nûri Darago'nun (1891-1962) dedesidir).

Zamanla Tophâne Mektûbî Odası'nda ilerliyerek "hulefâ" sınıfına geçip "hâce"lik rütbesine kadar yükselen Şinâsî, aynı zamanda ismi duyulmuş ve benimsenmiş genç bir şâirdi. Yazdığı manzum târihler Karaköy Köprüsü (1846), Tophâne Çeşmesi ve Âdile Sultan'ın sarayına (1848) kitabe olarak kazılmıştı. Tanzîmât'ın kurucusu Büyük Reşid Paşa, başlayan yeni devrin yeni zihniyet ve formasyon kazanmış aydın kadrolarını teşkil etmek üzere kaabiliyetli gençleri himâye edip yetiştirmek gibi şuurlu bir davranış içinde idi. Tophâne Müşîri Dâmâd Fethî Paşa vâsıtasıyla Şinâsî de Sadrâzam'ın himâye ettiği gençler arasına katıldı. Reşad Bey (Châteaneuf) -Fethî Paşa-Reşid Paşa zinciri ile tahakkuk eden yüksek himâye ile Şinâsî, Fransızca'sını ilerletmek ve öğrenim görmek üzere, 10 gün içinde şahsına mahsus irâde-i seniyye (pâdişah buyruğu-kanun) çıkartılarak (19 Ocak 1849) Paris'e gönderildi. Kendisi orada iken, İstanbul'da geçimini temîn etmesi için ihtiyar ve hasta annesine de ayrıca maaş bağlandı.

Paris'te Fransızcasını ilerlettikten sonra, Reşid Paşa'nın tavsiyesine uyarak mâliye

öğrenimine başladı. Bir müddet Fransız mâliye nezâretine de devâm ederek staj gördü. Resmî öğreniminin yanı sıra Fransız medeniyet ve kültürünü de öğrenmeğe çalışıyordu. O devirde hareketli bir fikir, san'at ve siyâset sahnesi olan Paris'te hukuk, edebiyat, siyâset, gazetecilik, Doğu araştırmaları (şarkıyyât) gibi konularla da yakından ilgilendi. Şarkıyyâtçı Sacy ailesiyle tanıştı, Samuel Ustazade de Saey (1801-1879)'nin yardımlarını gördü. Ernest Renan ve A. de Lamartine'le de tanışıp dostluklar kurdu. Haziran 1851'de Société Asiatique isimli Doğu araştırmaları ilim cemiyetinin üyeliğine ikinci Türk olarak kabûl edildi. (Birincisi, Mart 1850'de kabûl olunan Mekâtib-i Umûmiye Nâzırı Kemâl Efendi/Paşa idi.) Renan da bu cemiyetin üyesiydi. Burada dilci Littré ve müsteşrik Pavet de Courteille ile tanıştı. Courteille, Şinâsî'den, daha sonra "âlim üstâdım" diye bahsedecektir. Pâris'teki bu birinci ikameti 5 yıl kadar sürmüştür.

Yurda dönüşünde önce bir süre daha, eski dâiresi olan Tophâne Müşîrlîği'nde çalıştı. Sonra büyük koruyucusu Reşid Paşa'nın himâyesiyle, rütbesi de yükseltilerek, Meclis-i Maârif üyeliğine tâyin edildi. Meclis-i Maârif'ten başka mâliye komisyonlarında da çalıştı ve birtakım ıslâhât projeleri hazırladı. Memûriyet hayatındaki inişli çıkışlı değişmeler, hâmîsi Reşid Paşa'nın durumuna paraleldir: Reşid Paşa sadrâzamlığa geldikçe Şinâsî'nin durumu iyidir, Reşid Paşa sadrâzamlıktan ayrıldııkça Şinâsî de sıkıntıda. Aslında Reşid Paşa'nın yetiştirdiği ve yenilik devrinin sorumluluğunu kendileriyle paylaştığı kimse-ler olmakla beraber, Kırım Harbi (1853)'nden sonra Âli ve Fuâd paşalarla Reşid Paşa'nın araları açılmıştı. Bu yüzden, Reşid Paşa'nın adamı sayılan Şinâsî'ye, karşı bu iki paşa, bir süre hasmâne bir tavır takınmışlardır. Meselâ, saçkıran hastalığına tutulduğu için bir gün vazîfesine sakalını kestirmiş olarak gitmesi bahâne edilerek Şinâsî, Âli Paşa tarafından durumu memuriyet adâbı ile bağdaşmaz sayılarak Meclis-i Maârif üyeliğinden azl edilmiştir (1856). Fakat bu husumet çok ileriye gitmiş değildir. 1858'de Reşid Paşa'nın vefâtından sonra Yusuf Kâmil Paşa, Şinâsî'yi himâye etti ve ona hürmeten Âli ve Fuad paşalar da kendisine dokunmadılar. Hatta, Fuad Paşa Şinâsî'ye gittikçe hürmet edercesine varan bir takdir de göstermiştir. Şinâsî, memuriyetten pek memnun değildi, ayrıca Avrupa'da örneklerini gördüğü şe-

kilde bir gazete çıkarmayı da şiddetle arzû ediyordu; kendisi şahsen bu arzûsunu gerçekleştirmeye o ân için imkân bulunmadığından, Âgâh Efendi'yi (1832-1885) bu hususta teşvik etti ve Meclis-i Maârif üyesi sıfatıyla sâhib olduğu resmî nüfûzu ve fiili yardımlarıyla Âgâh Efendi'yi destekledi. Böylece Âgâh Efendi adına 3 Nisan 1860'da bir serbest gazete çıkarmak üzere imtiyâz müsâadesi alındı ve aynı yılın 22 Ekim'inde de Tercüman-ı Ahvâl isimli gazete çıkmaya başladı. O zamâna kadar çıkan resmî ve yarı-resmî Türkçe gazetelere mukabil Tercümân-ı Ahvâl, sâhibi Türk olan, özel (serbest) ilk Türkçe gazetedir. Gazetenin ismini Şinâsî koymuştur ve ilk Türk başyazarı da Şinâsî'dir. Şinâsî, 24 sayı devam eden 6 aylık bir faaliyetten sonra bu gazeteden ayrıldı. Ayrılışından 1,5 ay sonra kendisine de bir gazete çıkarma müsâadesi verildi. Önce özel bir matbaa kurdu. Kazas-ker Yesârizâde İzzet Efendi hattı ile yeni hurûfât döktürdü. Gazetesinin ve tasarladığı kitap neşriyatının baskı ve tertîbce benzerlerinin en iyisi olmasını istiyordu. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra yeni gazetesi Tasvîr-i Efkâr'ı 28 Haziran 1862'den itibaren çıkarmağa başladı. Matbaacı dostu Jean Pietri'den teknik, Şehzâde Murad Efendi (V. Murad) ile Jön Türkler'in hâmişî Mısırlı Fâzıl Mustafa Paşa'dan muhtemelen mâlî yardım ve destek görüyordu. Gazete, devri için mükemmeldi, çıkışı sevinç ve takdirle karşılandı. İlk sayısı Sadrâzam Fuad Paşa tarafından kendisine arz edildiği zaman Sultan Abdülaziz Han'ın, bir takdir belirtisi olarak Şinâsî'ye 500 altın gönderdiği, onun bu hediyeyi kabûl etmek istemediği yolunda bir rivâyet vardır.

Gazete çevresinde devrin seçkin aydınları ve aydın gençleri toplanmışlardı. İlk çıkışından 4 ay sonra gazeteye katılanlardan biri de Nâmık Kemâl'di ve ilk yazısı 1863 senesinde 35. sayıda çıkmıştı. 1865'te Şinâsî, tam bir açıklıkla henüz bilinmeyen bir sebepten veyâ umûmiyetle tekrarlandığı gibi adının Âlî Paşa'ya karşı girilen bir siyâsî komploya karıştırılmasından endişelenerek Paris'e kaçar ve gazeteyi Nâmık Kemâl'e bırakır. Şinâsî'nin Reşid Paşa'ya ve kısmen Sultan Mecîd'e hayranlığına mukabil Sultân Azîz'e, Âlî ve Fuad Paşalar'a muhâlif olduğu kesindir. Avrupa'ya gidişi de Mustafa Fâzıl Paşa'nın Avrupa seyâhâtî ile aynı zamanlara tesâdüf etmektedir. Paris'te, adı geçen paşa tarafından fi-

nanse edilmiştir. Fakat Şinâsî, Şehzâde Murad Efendi (V. Murad) ve Jön Türkler'le ilgisini bu ikinci Paris ikameti esnâsında tamâmen keser ve kendisini dil çalışmaları-na verir. 1867'de Tasvîr-i Efkâr'ı Recâizâde Ekrem'e bırakarak, Nâmık Kemâl, Ziyâ Paşa ve Ali Süâvi de Mustafa Fazıl Paşa'nın dâveti üzerine Paris'e kaçıp gelirler. Fakat Şinâsî ile aralarında esaslı görüş ayrılıkları veyâ tavır ve tutum farkları oldukça belirmiştir. Sultan Azîz'in Avrupa seyâhâtini tâkîben (1867) kısa bir süre için, şahsî bâzı işleri sebebiyle İstanbul'a dönen Şinâsî'nin kar'i dönüşü 1869 güzündedir. Gidişi gibi dönüşünün de sebebi bilinmemektedir. Dönüşünde Cihangir'deki evinde oturmadı, Bâbîâlî'deki matbaasına yerleşti. Eşinden muhtemelen 1867'deki kısa dönüşünde boşanmış bulunuyordu. Şahsen oldukça derbeder bir hayat geçirmeğe başladı. Kendisini tamâmen dizgi ve baskı işlerine verdi.

Dizgide kolaylık sağlayacak yeni bir hurûfat sistemi geliştirmeye çalışıyordu. Nitekim bu konuda, o devir için dikkat çekici kolaylıklar da sağlamıştır. Bu derbeder hayat içinde sağlığı bozuldu ve 1 yıl sonra Cihangir'deki evine taşındı, matbaasını da oraya taşıdı. Bitmesine 10 harf kalan Paris'te başladığı Türkçe sözlüğünü tamamlamağa çalışıyordu (Bu sözlük şimdiye kadar ele geçmemiştir). Yaşadığı inzivâ hayatı içinde melankolik, dalgın, sessiz, zihnen durgun bir insan olmuştu, eski fikri cevvaliyetini kaybetmişti. 1871 kışı başında hastalandı, bakım ve tedâvisi için M. Fâzıl Paşa tarafından Vezneciler'de bir eve yerleştirildi. Burada biraz iyileşti ve tekrar Cihangir'e döndü. Hastalığı tekrar nüksetti.

Paşa'nın kendisini Çamlıca'ya aldırarak husûsundaki ısrarlarına rağmen, evinden ayrılmadı. 12 Eylûl 1871 salı akşamı, başının arkasında çıkan bir ur neticesinde öldü. 45 yaşında idi. Ölümü tam mânâsıyla "bir garip ölümü" oldu: Sadece 11 kişi tarafından kaldırılan cenâzesinde resmî erkândan hiç kimse bulunmadı; basın, fikir ve edebiyât çevrelerinden de bir tek Ebuzziyâ Tefrik vardı. Ölüm haberini yalnız Basîret gazetesi (470. sayı) birinci sayfasında ve memleketeye yaptığı hizmetleri parlak bir şekilde belirtmeğe çalışarak verdi; diğer gazeteler haberi oldukça kısa ve çekingen bir üslûbla verdiler. Baş ucuna bir taş dahi dikilmedi. Gümüşsuyu ile Taksim arasındaki Ayaspaşa Mezarlığı'nda annesinin yanındaki mezârı, Cumhuriyet'ten sonra burada

büyük apartmâmen kaybol
Fikri ve Edebî Şinâsî'nin Batı'ya 1839 Tanzîmat fikir, san'at, ezin da Batı meclis sonucunu doğu beri Türk-İslâmî milletir kültür değıştir kim, yenilik dînlerini yetiştir başladı ve siyâaşan bir kültür meydana geldi nilğin ilk Edebiyatı'nın "müceddid" (raki yenilikleri vardır. Bu hu onu tâkîb eder liğimizin birin haysiyetle onl olarak (Şinâs Mektebi) değı Yeni Türk Tercümân-ı A dime"si ile çık Ekim (I. Teşr Şinâsî'nin şah gazeteciliğidir dir, serbest (re liğinin kurucu birlikte çıkar rek bundan 1 şına ve kendi kâr, esas itibâ mıştır, her ikis yazarı, başlıca lesi (fıkra) tür ilk defa Şinâs dular. "Tefri Evlenmesi is Ahvâl'de tefri yine odur. Şi zetecilik "fik zetesini de - öz haberlerle bir yazıları yayı lıktaki başar itibarını da y ve takdirle k ziz'in rivâye zikrettiğimiz Fuâd Paşa d Ceride-i Ask

büyük apartmanlar yapılması üzerine tamâmen kayboldu.

Fikrî ve Edebî Şahsiyeti: Siyâset ve hukuk alanında Batı'ya yönelişin başlangıcı olan 1839 Tanzimat (b.bk) hareketi, tabii olarak fikir, san'at, edebiyât ve toplum hâyatımızın da Batı medeniyet ve kültürüne açılması sonucunu doğuracak ve böylece 900 yıldan beri Türk-İslâm Medeniyeti dâiresinde bulunan milletimiz, Batı'yı örnek alan bir kültür değiştirme sürecine girecekti. Nitekim, yenilik devri, 20 yıl içinde kendi aydınlarını yetiştirdi, fikrî ve edebî yenilik başladı ve siyâsî tanzîmâtın çerçevesini çok aşan bir kültür çevresi, bir aydınlar zümresi meydana geldi. Şinâsî, bu fikrî ve edebî yeniliğin ilk adamıdır. Yeni Türk Edebiyatı'nın mutlak kurucusu, ilk hâkiki "müceddid" (yenileyici) odur. Bütün sonraki yeniliklerin önünde ve başlangıcında o vardır. Bu hususta Ziyâ Paşa ve Nâmîk Kemâl onu tâkib ederler ve bu üç öncü, edebî yeniliğimizin birinci halkasını oluştururlar; bu haysiyetle onları bir edebî mekteb (ekol) olarak (Şinâsî-Ziyâ Paşa-Nâmîk Kemâl Mektebi) değerlendirmek de mümkündür. Yeni Türk Edebiyatı'nın başlangıcı da Tercümân-ı Ahvâl'in Şinâsî'nin "Mukaddime"si ile çıkan ilk sayısının târihi olan 22 Ekim (I. Teşrin) 1860'dır.

Şinâsî'nin şahsiyetinin en önde olan unsuru gazeteciliğidir; o her şeyden önce gazetecidir, serbest (resmî olmayan) Türk gazeteciliğinin kurucusudur. Gerek Âgâh Efendi ile birlikte çıkardıkları Tercümân-ı Ahval, gerek bundan 1 yıl 8 ay 6 gün sonra kendi başına ve kendi adına çıkardığı Tasvîr-i Efkâr, esas itibâriyle onun inisiyatifi ile çıkmıştır, her ikisinin de isim babası odur, başyazarı, başlıca yazarı odur. Gazete makalesi (fikra) türünü, Türkler kendi dillerinde ilk defa Şinâsî'nin yazdıkları ile tanımış oldular. "Tefrika" tâbirini târif eden ve Şâir Evleâmesi isimli komedisini Tercümân-ı Ahvâl'de tefrika ederek ilk örneği gösteren yine odur. Şinâsî'nin temellerini attığı gazetecilik "fikir gazeteciliği" idi. Her iki gazetesi de - özellikle Tasvîr-i Efkâr - seçme haberlerle birlikte mühim fikir ve edebiyât yazıları yayımlanan gazetelerdi. Gazetecilikteki başarısı ve etkisi, Şinâsî'nin resmî itibarını da yükseltmiş ve faaliyetleri sevinç ve takdirle karşılanmıştır: Sultan Abdülaziz'in rivâyet hâlinde nakledilen yukarıda zikrettiğimiz tutumuna ilaveten, Sadrâzam Fuâd Paşa da resmî bir yazı ile, Şinâsî'den Cerîde-i Askerîye (Askerî Gazete) ile meş-

gul olmasını ve orada da bir yazı hey'etinin yetişmesine yardımcı olmasını istemiştir.

"Millet-i hâkime (Türk milleti)den resmî olmayan bir gazetenin devamlı olarak çıkartılması konusunda zahmeti göze alan" ilk kişi olan Şinâsî'nin asıl tesir sahâsını gazetecilik teşkil etmiştir. Devrine aşlamak istediği fikir ve yenilikleri gazete vâsıtasıyla ortaya koyabilmek imkânını bulmuştur. Yazılarında açıklayamadığı, yazarak ortaya koymayı doğru bulmadığı veyâ yazmasına devrinin şartları bakımından imkân olmıyan fikirlerini de gazete çevresinde toplanan gençlere şahsen açıklıyor, öğretiyordu. Meselâ Nâmîk Kemâl, bu çevrede yetişen gençlerden biridir ve Abdülhak Hâmid'in bir değerlendirmesine göre, Şinâsî'nin "yaptığı en büyük hizmet, Kemâl'i yetiştirmesidir". Devrin gençleri arasında Tasvîr-i Efkâr matbaası "Dârü'n-nedve" olarak anılıyordu. Dâr'ün-nedve, bilindiği gibi, İslâm'dan önce Mekke cumhûriyetinde şehrin mes'elelerini konuşup görüşmek üzere bir nevi şehir meclisi binâsı olarak yaptırılan meşhur evin ismidir.

Gazetenin dayanağı "halk"tır. Gazete denilen organ halka birşeyler duyurmak ve idârecilere halkın sesini duyurmak için çıkar ve halkın rağbeti ile yaşar. Bunun için de resmî veyâ yarı resmî değil, serbest olması gerekir. Şinâsî, bunun şuurundadır. Her iki gazeteye yazdığı önsözlerde (ilk baş yazılarda) bu hususları açıklamıştır. "Halk, vekîli olan devletin kendisi için yaptığı işler üzerinde, yazılı veyâ sözlü olarak düşüncelerini söyleme hakkına sahiptir" (Tercümân-ı Ahvâl) diyordu; "Ancak halk varsa, devlet de vardır" diyordu. Bu anlayışın "tebaa-i şâhâne" anlayışından bâriz olarak farklı demokratik mânâsı açıktır. Bu bakımdan Türkiye'de "halkçılık" ve "demokrasi" fikrinin kaynağında gazeteci ve fikir adamı Şinâsî vardır. Bunların ayrılmaz parçası olan "milliyetçilik" fikrinin tohumlarını da yine onda buluruz: İlk baş yazısında "millet-i hâkime"den bahsediyordu ki, bu terkîb ilk defa bu yazıda kullanılmıştır. Osmanlı devletinin hâkim milleti elbette Türkler'di, fakat bir millet-i hâkime (hâkim millet) anlayışı mevcut değildi. "Memâlik-i şâhâne"den (Pâdişâhın ülkelere denilen devletin hâkim olduğu sâhalarından) "Türkistan" (Türkler'in ülkesi) diye ilk bahseden de "Şinâsî"dir. "Vatan şâiri", "şeref-i millet", "gayret-i milliye", "devlet-i meşrûta", "reîs-i cumhur", "cumhûriyet idaresi", "din ü devlet, vatan

ve millet yolunda fedâ olmak" gibi yeni kavramları ifâde eden tamlama ve ibâreleri de ilk onun manzume ve makalelerinde okuruz. Bu bakımdan rahatlıkla denilebilir ki, Şinâsî halkçı (demokrat) bir fikir adamıdır. Bizde ve bütün Şark'ta her şey demek olan "devlet"e karşı "halk" denen bir varlık olduğunu, ödevlerine karşılık onun da bir takım hakları bulunduğunu ilk söyleyen ve savunan odur. Halkçılığı ve demokrasi (meşrûtiyet) tarafdarlığı kadar bâriz olmamakla berâber, tohum hâlinde ve satır aralarına sıkıştırılmış vaziyette "Türkçülük" fikrinin ilk tohumlarını da onda buluyoruz.

Avrupa'ya ilk giden Türk öğrencilerinden olan Şinâsî, Paris'te gördüğü Batı medeniyeti karşısında gözleri kamaşan, "medeniyet" ve bu kavramla aynı anlamda gördükleri "Garb" (Batı) karşısında "hayranlık"la dolan ilk Türk aydınlarından biridir de. Memlekete hudutsuz bir "Frenk hayranlığı" ile dönmüş ve ömür boyu bir Paris özleyişi içinde yaşamıştır. Yaşamak için İstanbul'un Beyoğlu semtini tercih etmesinin sebebi de bu semtin İstanbul'da en çok Paris'e benzeyen, Avrupa havası taşıyan muhît olmasındandır. "Medeniyet", Şinâsî'nin âdetâ "yeni dîni"dir. Çok sevdiği ve dört kasidesinin hepsini de kendisi için yazdığı hâmîsi Reşid Paşa'yı "medeniyet resûlü", "fâhr-i cihân-ı medeniyet" tamlamaları ile bir "medeniyet peygamberi" olarak över ve yüceltir. Onun anlayışınca Batı medeniyeti, bir "akıl" medeniyetidir; bu bakımdan medeniyet kavramının yanı sıra yücelttiği ve üzerinde en çok ısrar ettiği kavramlardan biri de "akıl"dır. Batı'nın dayandığı muazzam bilgi hazînesinin kaynağı olan "akıl"ı, pek çok sıkıntılar içinde bulunan Osmanlı-Türk toplumu için de kurtuluşun biricik mesnedi ve imkânı olarak görüyordu. Yer yer Allah'a karşı samîmî yöneliş ve yakarış ifâdeleri taşıyan manzûmelerinde bile temel ölçüsü akıldır. Böylece dîni anlamda bir millî irfanımız bakımından "ilk şüphe"nin mümessili de Şinâsî'dir. "Akla dayanan îmân", kulu fiillerinin sâhibi ve fiillerinde hür sayma gibi cür'etkâr görüşlerle şekillenen ve deist (peygambersiz Allah'a inanan) bir karakter gösteren telâkkiler, daha sonra Tevfik Fikret'te çok açık ifâdelere kavuşacak ve buhran ânlarında şiddetli bir küfür ve inkâr fırtınası halinde esecektir. Bir müfred (tek mısra)inde, "Milletim nevi beşerdir vatanım rûy-ı zemîn" diyerek o

devir Fransız solculuğunun beynelmilelci görüşlerini aksettirir. Bununla berâber, Şinâsî'de sistemli bir fikir adamı şahsiyeti, fikriyatında da her noktası birbiri ile âhenkli ve tutarlı bir bütün teşkil eden bir sistem mâhiyeti görmeğe imkân yoktur. O, hayrân olduğu bir muhîttan akisler veren bir ayna gibidir. Batı'ya hayranlığı, Batı kültürü ile karşılaşan Türk kültürünün kaçınılmaz görünen buhran noktasının başlangıcında bulunduğu muhakkak olmakla berâber, 5 Mayıs 1864'te Tasvîr-i Efkâr'da çıkan "İstanbul Sokaklarının Aydınlatılması ve Temizlenmesi Hakkında" makalesinin bir yerinde İstanbul'u "Asya'nın aklı-pîrânesi (ile) Avrupa'nın bîkr-i fikri"nin izdivâç edebileceğini bir haclegâh olarak görür. Asya ve Avrupa kıt'alarının birleştiği (veyâ ayrıldığı) noktada iki kıt'a üzerinde kurulmuş yegâne şehir olan İstanbul'da "Asya'nın ihtiyaçlara mahsus aklı" ile "Avrupa'nın el değmemiş - tâze - bekâr fikri"ni birleştirecek bir "gelin odası" mâhiyeti görmek dikkate değer bir buluş olsa gerektir. Nitekim bu düşünce, Tanzimat devrinden itibaren işlene işlene, Doğu ile Batı arasında, Türk kültür ve medeniyeti ile Batı medeniyeti arasında bir sentez fikri olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bâzan bir tarafı, bazan diğer tarafı ağır basmakla berâber, Türkiye'deki modernleşme fikirlerinin özeti ve genel çerçevesi, bu sentez fikri olmuştur.

Gazetecilik ve fikir adamlığı, şahsiyetinin merkezî noktasını teşkil eden Şinâsî, çekingen tabîatlı ve hastalık derecesinde vehimli bir insan olduğu için siyasetle direkt ilgilerini sür'atle koparmıştır. Başlangıçta "reîs"leri sayılacak kadar Yeni Osmanlılar (Jön Türkler) üzerinde etkili olduğu halde sonra onlardan ayrılmıştır. Mizacları bakımından şâkirdi olan ihtiraslı, kavgacı ve pervâsız Nâmık Kemâl'le tam bir tezaat teşkil ederler. Onda yeniliğin çok tıkız ifâde edilmiş, gayrı muntazam programı, tohumları ve işaret taşları vardır. Bu programı açan ve uygulayan, tohumları yeşerten, işaret taşlarından yol açan sonra gelenler ve özellikle Nâmık Kemâl olmuştur.

Yeni edebiyâtın kurucusu olmakla berâber, Şinâsî'nin gerek nazmı, gerekse nesri, hemen hemen her türlü edebî-estetik kıymetten mahrumdur. Velûd bir şâir ve yazar değildir. Ne parlak bir üslubu, ne yüksek bir şâirliği vardır. Onun edebî değeri, edebiyata verdiği istikametle ilgilidir. Edebiyat onun için bir vâsıttır. Edebiyatı vâsıta kı-

larak yenilik Mes'esi, T göre yenileş sadın bir v edebiyâtı bi nüş ve davra anlayış, klas muazzam b "Toplum iç lum içindir" Bu anlayış dilde sâdele ve gazete t düşünmeğe Tercümân-ı zetedeki ya halkın anlıy çağını bildi "Şâir Evleni lisân-ı avâr diliyle) yaz şey söyleme leceği bir c meli idi; bu de gücü öl Gerek nazm ilk örnekle yabancı kö lar, beyitler nilikler der olsa kökle Türkçe (Tü benimsediğ yeniliğin b durulan m Edebiyat d devâm etti Şinâsî'nin nesridir. C dan daha cak ve "bi olmakla b bir süs, bir dî maksad vasıtası hâ cilerini ya tabîi ve r Lüzumsuz ise hemer Cümleleri ve dilin k etmiştir. İ bakımınd ve rahat sinliğinde bir başka götürmüş

arak yenilik düşüncesini topluma yönelir. Mes'alesi, Türk toplumunu Batı modeline göre yenileştirmektir, edebiyat da bu maksadın bir vâsitasından ibârettir. Siyâsetle edebiyâtı birleştiren, edebiyâtı siyâsî düşünüş ve davranışların tebliğ vâsıtası kılan bu anlayış, klasik edebî geleneğimiz karşısında muazzam bir yenilik, gerçek bir inkılâbdır. "Toplum için edebiyat" veyâ "Sanat toplum içindir" çağırısı onunla başlar.

Bu anlayışın tabîî bir devamı olarak Şinâsî, dilde sâdeleşmeye taraftardır. Bir gazeteci ve gazete başyazarı için başka türlüşünü düşünmeğe de zâten imkân yoktur. Tercümân-ı Ahval Mukaddime'sinde, gazetede yazıları "giderek umum (bütün) halkın anlayabileceği" bir dille kaleme alacağını bildirir. Aynı gazetede tefrika edilen "Şâir Evlenmesi"nin başına "Bî'l-iltizam lisân-ı avâm üzre" (bilerek isteyerek halk diliyle) yazıldığı notunu koyar. Halka bir şey söylemek isteyen, ona kolayca anlayabileceği bir dille, yâni kendi diliyle hitâbetmeli idi; bu açık gerçeği idrâk eden Şinâsî de gücü ölçüsünde bunu yapmağa çalıştı. Gerek nazmında, gerek nesrinde bu dikkatin ilk örneklerini verdi. Hattâ, içinde hiçbir yabancı köklü kelime bulunmayan mısralar, beyitler söylemek gibi devri için aşırı yenilikler denedi. Böylece, zayıf ve tesirsiz de olsa kökleri XV. asra kadar giden sâde Türkçe (Türkî-i Bâsit) cereyânı, aydınların benimsediği kuvvetli bir akım halinde edebî yeniliğin bir parçası ve her zaman üzerinde durulan mühim bir unsur olarak Millî Edebiyat devrinde zafere ulaşıncaya kadar devâm etti.

Şinâsî'nin devrine en çok tesir etmiş tarafı nesridir. Cevdet Paşa, Münif Paşa gibi ondan daha güzel ve tabîî bir dille, canlı, sıcak ve "bizden" bir üslûbla yazan kimseler olmakla berâber, devre tesir eden ve nesri bir süs, bir oyuncak olmaktan kurtarıp ciddî maksad ve fikir ifâde etmenin etkili bir vasıtası hâline getiren odur. Eski nesrin seçilerini ya tamâmen atmış veyâ cümlelerin tabîî ve mantikî bünyesine mal etmiştir. Lüzumsuz bir takım cinsalara ve nüktelere ise hemen hemen hiç yer vermemiştir. Cümlelerinin mümkün mertebe sâde, kısa ve dilin kurallarına uygun olmasına dikkat etmiştir. İfâdesi toplu, açık, cümleleri yapı bakımından sağlamdır. Fakat üslûbu canlı ve rahat değildir. Vecîze gibi, düstûr keskinliğinde söz söyleme merâkı, onu tıkız ve bir başka bakımdan yapmacık bir üslûba götürmüştür; bu ifâdeler ölçülü biçili fakat

râhat ve canlı değildir. Didaktik karakterli bu nesirde eski nesrimizin zincirleme cümleleri kısaltılmış olmakla berâber, bu defâ da lüzumundan çok fazla ki edâtı ile bağlanan cümleler ve cümlecikler kullanılmıştır. Kusurlarına, daha doğrusu yetersizliklerine rağmen, halkın anlayabileceği umûmî bir lisanâ dayanan yeni Türk nesri Şinâsî'nin yazdıklarıyla başlar.

Şinâsî güçlü bir şâir değildir. Şiirlerinde yüksek bir ilhâm görülmez. Muhayyilesi kısır, hassâsiyeti zayıftır. Birinci sınıf bir nazım olduğu bile söylenemez. Dîvân şiiriminin klasik şekillerini ve arûz veznini kullanmıştır. Şekilce yaptığı hiçbir yenilik yoktur denilebilir; zorlanarak bâzı şekilce yenilikler yaptığından bahsedilebilse bile, bunlar o kadar mühim şeyler değildir. Umûmî anlayışı çerçevesinde nazım dilini de sâdeleş-tirmeğe çalışmış, fakat asıl yeniliği nazımın muhtevâsında yapmıştır. Dîvân şiirinin me-câzlarını, mazmunlarını, hayâl tarzını nazımdan çıkarmaya çalışmış; nazmı da fikirlerinin bir vâsıtası olarak değerlendirmiştir. Nazmını devrinde câzib kılan da bu fikir unsuru olmuştur. Manzûmelerine "Arz-ı Mahabbet" gibi isimler koyması, küçük dîvânına "Müntehabât-ı Eş'âr" (1862-1870) adını vermesi de gelenek karşısında az çok bir tavır koymanın, değişiklik arzusunun ifâdesi sayılabilir.

Fransız şâirlerinden (Racine, Lamartine, Fénelon, Gilbert) yaptığı manzûm tercüme-ler, bizde Batı'dan çevrilen ilk şiirlerdir. Kendi manzûmelerinden bâzılarını da Fransızca'ya yine manzûm olarak tercüme etmiştir. Kitap hâlinde çıkan ilk eseri, Fransızca'dan tercümelerini ihtivâ eden Tercüme-i Manzûme (1859) adlı küçük kitaptır. Bu kitap Fransızca Courier d'Orient gazetesini sahibi, Şinâsî'nin dostu Jean Pietri'nin matbaasında basılmıştır.

Şinâsî'nin ilki olduğu bir sâha da tiyatro yazarlığıdır. Şâir Evlenmesi, Türk edebiyâtının yayımlanmış ilk te'lif (tercüme olmayan) tiyatro eseridir. 3 Ocak 1859'da faaliyete geçen saray tiyatrosu için, bu tiyatrolunun faaliyete geçişinden 6 ay sonra yazılmıştır. Adı geçen tiyatrodan oynanıp oynanmadığını bilmiyoruz. 1860'da önce Tercümân-ı Ahvâl'de tefrika edilmiş, aynı yıl kitap hâline getirilmiş, 1876'da Vambery tarafından Almanca'ya tercüme edilmiştir. Millî bir tiyatro eserinin nasıl olması gerektiğini isâbetle ve vukufî gösteren bu eser, Batı tekniği ile yazılmış, bilinen ve kendinden sonrasına tesir eden, modellik

yapan ilk eserdir. Dili sâde ve canlı bir konuşma dilidir. Konuşmalar, kitâbî olmıyan tabîî konuşma uzunluğundadır. Geleneksel seyirlik oyunlarımız olan Karagöz ve Ortayoyunu'nun unsurlarından istifâde edilmiştir. Klâsik tiyatronun üç birlik (zaman-yer-olay) kuralı uygulanmıştır. Teknik Batılı, muhtevâ yerlidir.

Şinâsî ile Saîd Paşa (Tasvîr-i Efkâr ile Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis) arasında 1864'te 4 ay süren bir dil tartışması, Şinâsî'nin edebî tenkîd ve tartışmanın ölçülerini vermesi bakımından örnek sayılmıştır. "Mebhûset'ün anhâ Mes'elesi" olarak bilinen bu tartışmanın konusu, "mes'ele-i mebhûset'ün anhâ", "tercüme-i sâlifetü'z-zikr" ve "tûl ü dirâz" tamlama ve tâbirlerinin nasıl yazılması gerektiği hakkındadır. Şinâsî'ye göre bu tâbirler "mes'ele-i mebhûsün anh" (bahsi geçen mes'ele), "dûr ü dirâz" (uzun uzadıya) ve "sâlifetü'z-zikr" (zikri geçen, anılan) şeklinde olmalıydı. Devrinde hâdis olan ve Tasvîr-i Efkâr'ın tirajını dikkate değer ölçüde yükselten bu tartışmanın önemi, konusundan çok, Şinâsî'nin dil mes'elelerindeki vukufunu göstermesinden, efendice ve olgun bir şekilde tartışmanın örneğini vermesinden ve edebî tenkid fikrini uyandırıp bir ilk örnek teşkil etmesinden ileri gelmektedir. Şinâsî, bu tartışmada, dilde keyfî tasarruflar olamayacağını, tasarrufların bir kaideye dayandırılması lüzûmunu belirtmiş; itirazlar karşısında soğukkanlılığını bozmamış ve tartışmayı şahsiyâta kaydırmamıştır.

Şinâsî'nin çok ehemmiyet vererek uğraştığı bir sâha da dil ve folklor araştırmalarıdır. Avrupa'nın tanıştığı türkolog ve şarkiyatçılardan da yararlanarak Türkçe'nin büyük ve ilmî bir sözlüğünü yazmak üzere uzun yıllar uğraştı. Tı harfine kadar olan kısmının baskıya hazır hâle geldiği bildirilen bu eser maalesef, basılamamış ve yazarın vârislerinin elinde kaybolmuştur. Yukarıda bahsi geçen tartışma vesîlesiyle kendisi, Tasvîr-i Efkâr'ın 257. sayısında, yeni başlıyanların bilmesi gereken Arabça kuralları açıklayan bir gramêr yazdığından bahseder. Ebüzziyâ Tevfîk de onun basılmamış eserleri arasında Sarf u Nahv-i Türkî adlı bir Türkçe gramer kitabı bulunduğundan bahsediyor. Bu iki eser de ele geçmiş değildir. Bununla berâber Vambery, onu Cevdet Paşa ile birlikte ilk Türk gramercisi sayar. Bu husus onun, devrinde gramerci tarafı ile de tanınmış olduğunu gösterir. Pavet de Courteille'in ondan "âlim üstâdım"

diye bahsetmesi de Şinâsî'nin ilim cebhesini ifşâ eden delillerden sayılabilir.

Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye (Osmanlı Darbimeselleri - Türk Atasözleri) Şinâsî'nin mühim çalışmalarından diğeri biridir. Bunları 1852/53'te Paris'te toplamaya başlamış, son derece ehemmiyet vererek 1863'te ilk baskısını, 1870'de 100 sayfa ekliyerek ikinci baskısını yapmıştır. Eserde 1500 atasözü yer alır. Bunların halk hikmetleri, bir milletin dünyâ görüşünü ortaya koyan sözler olduğunun şuurunda olarak böyle bir çalışmaya girişmiştir. Dîvân şiiirimizde atasözlerinden mülhem veyâ atasözü niteliğindeki mısraları araştırmış, Türk atasözlerinin başka dillerdeki (Arap, Fars, Fransız) benzerlerini göstermeğe çalışmıştır. Bu mahiyetle eser, bizdeki ilk mukayeseli atasözleri derlemesidir.

Matbaacı olarak da Şinâsî, Fatin Tezkiresi, Kâtip Çelebi'nin Mizânü'l-Hak, Düstûrü'l-Amel gibi eserleriyle Osmanlı mâliye ve teşkilât tarihinin kaynaklarından olan iki eserin basımını yapmak sûretiyle kayda değer bir hizmeti gerçekleştirmiştir.

ŞİNTÖİZM (Japonca "Tanrıların yolu" anlamına gelen şinto'dan), Japon dinî inanç ve ibâdet sistemi. Şinto inanç ve ibadeti, ülkenin ve ülkeyi yönetenlerin atalarının yaratılmasıyla ilgili bir mitolojiye dayanmaktadır.

Şinto deyimi, M.S. VI. yy'a doğru, ülkeye Budhacılık girmeye başladığı zaman, eski Japon animist dini için kullanılmış ve böylece Japonya'nın millî dîni de şintoizm olmuştur. Şintoizm, animizm (canlılık) temeli üzerine dayanan bir çok-tanrıcılıktır.

Japonlar, yüzyıllar boyunca okuma-yazma bilmediklerinden gelenekleşmiş çok-tanrı dinlerinin ilke ve kurallarını ancak VIII. yy'da Kogiki adını verdikleri bir kutsal kitapta toplayabilmişlerdir. Kutsal kitaba göre, göklerle yerin yaradılış şekilleri hakkında bir açıklık yoktur; ancak yer ve gök birbirinden ayrılmış ve üç tanrı tabiat güçlerinin temsilcisi olarak belirmiştir: Güneş (Amaterasu), Fırtına (Susanovo), Ay (Tsukiyomi). Bunlardan başka ikinci derecede de bir çok tanrılar vardır; çünkü bir yorum göre, "bütün ölümler Tanrı'dır". Ataların ruhları da Tanrı sayılır. Bunların hepsine birden Kami denir.

İlkel Şinto törenleri, özellikle yıkanp temizlenme ve arınmaya dayanırdı. VI. yy'dan

sonra Şinto dini ile rekabet ve ilişkilere uğratmıştır. Buddiğuna Şinto tanrıları dininin tören usûl türebilen birer yol Bâzı yorumcular değişik olarak açılıka ayrılık olmadığı birleşik din, ryobu bu birleştirilme tyy'da yeni-Şinto'c dinle her türlü ya XIX. yy içinde de metinde ağırlık k inkılâp üzerine r idâre hâkimiyeti d ratora intikal etn kaldırılarak Şinto ya kadar İmpar ve Japon ırkının y lenen bir millî şir dinî olmaktan çok ğindeydi. Şinto dî tapınağı ve bir ka

ŞİRAN, Gümüşhane merkezi. İl merke kit Vâdisi'nde kuru km², denizden yü hane'ye uzaklığı 7 Toplam nüfusu 32, ilçe merke (1980).

İlçeye Karadeniz Yazlar sıcakça, k geçer. Tabîî bitk dir. Dağlarda yer dir. İlçenin güney buna karışan Şiran Geçimi tarım ve hıllardan buğday bitkilerden patate çiçeği ve endüstri rı en çok üretilen Sebzeçilik ve Meyvelerden elm vancılık ilçenin nağıdır. Köyün, beslenen hayvan değerlendirilir. A llerde dokumacı de M.T.A. taraf ları tesbit edilmiş Târih çağları bo Bizans imparatoru kalan bölge top

lerin öz dirençleri, metalden metale değişen karakteristik bir özelliktir ve sıcaklıkla değişir. Genel olarak sıcaklık yükseldikçe metallerin iletkenlikleri azalır, yâni dirençleri büyür.

İLERİ, Celâl Nuri (1877-1939), Türk gazetecisi, fikir ve siyâset adamı. Ayan Meclisi üyelerinden Giritli Nûri Bey'in oğlu olup Gelibolu'da doğmuştur. İlk öğrenimini babasının mutasarrıf ve vâli olarak bulunduğu şehirlerde tamâmladıktan sonra, orta öğrenimini Galatasaray Sultânîsi'nde ve yüksek öğrenimini de İstanbul Hukuk Mektebi'nde yapmıştır. Fransızca ve İngilizce bilen C.Nûri, Avrupa'da birçok inceleme gezisinde bulunmuştur. Son Osmanlı Meclisi'ne Gelibolu meb'usu olarak katılmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I -V. dönemlerde üyeliğini sürdürerek, birçok hukukî mes'elelerde faydalı çalışmalar görmüş, 1924 Anayasası'nın (Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu) kaleme alınmasında raportörlük yapmıştır.

"Le Courrier d'Orient", "Le Jeune Turc" adlarındaki Fransızca gazetelerde; "İkdam" ve kendi çıkardığı "Âti", "İleri" gibi gazete ve dergilerde fikrî-felsefî yazıları yayımlanmış; daha çok, mâddeci (materyalist) bir dünyâ görüşünü yaymağa çalışmıştır. Dil, târih, coğrafya, hukuk, hâtirâ, sohbet, İslâmiyet, feminizm gibi konularda Türkçe, Fransızca, İngilizce eserleri vardır.

Eserleri: Şimâl Hâtiraları, Târih-i Tedenniyât-ı Osmâniye, Mukadderât-ı Târihiye, Hukuk-ı Düvel (1914), Kadınlarımız (1915), Kutup Musâhebeleri (1915), İttihâd-ı İslâm (1915), Havâic-i Kaanûniyemiz (1915), Târih-i İstikbâl (3 cilt, 1915-1916), İle-i Ahlâkiyemiz (1916), Müslümanlara, Türklere Hakaret, Düşmanlara Riâyet ve Muhabbet (1916), Perviz (1916), Hatemü'l-Enbiyâ (1916), Türkçemiz (1917), Coğrafya-i Türkî, Mülk-i Rûm (1917), Harbden Sonra Türkleri Yüceltelim (1917), İttihâd-ı İslâm ve Almanya (1917), Rum ve Bizans (1917), Merhûme (roman, 1918), Kara Tehlike (1918), Tâc Giyen Millet (1923), Türk İnkılâbı (1926).

İLERİCİLİK, her yerde ilerleme (b.bk.) ye dönük olma eğilimi; ilerici olma hâli. Bu kavram, bir bakıma, toplumun evrimi ve ileriyeye doğru yenileşmesine olan taraftarlığı dile getirir ve zihniyet değişikliğinin toplumun evrimini doğuracağı hakkındaki inancı ifâde eder. İlericilik taraftarları, ihtilâl, zorlamaya başvurmaksızın, bilgi ve zihni-

yet gelişmesi yoluyla, toplumun yapıcı geliştirilebileceği inancını taşırlar. Bu bakımdan, ilericilik, zihniyet olarak, iktisâta, eğitimde, siyâsette.. türlü şekiller ve görüşler kazanarak, siyâsî partiler tarafından temsil edilmiştir.

Bununla berâber, ilericilik, zamânla anlam değişikliğine uğramıştır. XIX.asır sonlarında, Batı ülkelerinde mütedil cumhûriyetçilerin temsil ettikleri akım "ilericilik" olarak vasıflandırılmış, hâttâ, demokrasiye, liberal fikirlere ve ilerlemeye inananlar da böyle adlandırılmış; fakat, II.Dünyâ Harbi'nden sonra, solcu akımlar, ilericiliği, statükoculuğun zıddı bir kavram olarak kullanıp yaymışlardır. Nitekim Türkiye'de de bu kavram reform taraftarlığı olarak, sol ideolojilerin bir paravanı olarak kullanılmış; ilericiliğin tabii ve gericiğin tabîata aykırı olarak yorumlanması, özellikle, evrenin en genel kanunlarının geri çevrilmelik olduğu iddiasının ileri sürülmesi, sol akımların kavrama kazandırmaya çalıştıkları propaganda niteliğindeki ortak özelliklerdir.

İLERİ, Tefik (1910-1961), Türk siyâset ve devlet adamı. Babası, Hemşinli Celâl Efendi'dir. Hemşin (Rize)'de doğan Tefik İleri, İstanbul'da Gelenbevî Ortamektebi'ni bitirerek, 1927'de (o zamân orta mektep mezunlarını da alan) İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi'ne girmiş ve 1933'de, bu mektebi bitirmiştir. Yüksek öğrenim yıllarında talebe cemiyetlerinde faaliyet göstermiş ve bu arada Millî Türk Talebe Birliği (MTTB)'nin başkanlığında bulunmuş, milliyetçi gençlik hareketlerine önderlik etmiştir (1930 - 1933).

Daha öğrenciliğinde, başında bulunduğu kuruluşun görüş ve düşüncelerini mükemmel hitâbetiyle dile getirecek bir halk hatibi olarak da dikkatleri çekmiştir. Vagon-Li ortaklığı memurlarının Türklerle olan münâsebetlerinde yabancı dil kullanmalarını protesto için kampanyalar düzenlemiş (1932), Razgrat'ta Türk Mezarlığı'nın tecâvüze uğraması ile galeyâna gelen gençlere İstanbul'daki Bulgar mezarlığına çelenk koydurarak, Türk'e has karşılığı verenlerin başında bulunmuştur (1933).

Okulu bitirdikten sonra, Erzurum'da Karayolları Kontrol Mühendisliği ve gönüllü öğretmenlik (1933-37); Çanakkale'de (1937-42), Samsun'da (1942-46) Nâfia Müdürlüğü ve VII.Bölge Müdürlüğü (1946-50)

Celâl Nuri İleri

Ş.'in kumlu bir araziye çarpması sonucunda, kum tanelerinin ergimesiyle, Ş. güzergâhi boyunca bazen birkaç metre uzunluğu bulan Ş. boruları oluşabilir.

Ş.'e, genellikle gök gürültüsü eşlik eder. Ş., eşyaları parçalayabildiği gibi, insanları sağırlaştırabilir veya öldürebilir eşyaları tutuşturabilir, metal parçaları ergitebilir. (E. Ediger)

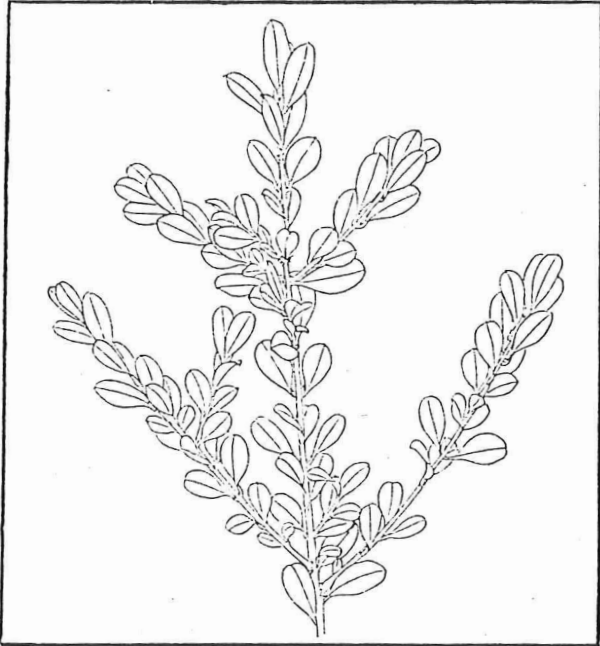
ŞİMŞİR, Şimşirgiller (b. bk.) familyasına giren *Buxus sempervirens*, Linn. türüne bağlı ağaççık veya çalı biçiminde, yapraklarını dökmeyen, güzel görümlü bir bitki. Bu bakımdan Ş. çok eskiden beri bahçe ve parklarda, süs bitkisi olarak yetiştirilir.

Ş. oldukça yavaş gelişen, parlak, etli, karşılıklı dizilmiş kısa saplı ufak, narin yaprakları ve bütünüyle güzel görünen haliyle Asya, Avrupa ve Afrika'nın değişik yörelerinde zengin ve kudretli kişilere ait saray, konak, yalı gibi yapıların bahçelerinde rağbet gören bir bitki haline gelmiştir. Ş., genellikle budanmaya elverişli olduğundan güzel şekillere de sokulabilmektedir.

Ş.'in yaklaşık 30 değişik türü ve birçok çeşidi vardır. Bunların anavatanları Ortç ve Doğu Asya'nın dağlık bölgeleri, Kuzey Afrika, Güney Avrupa, Doğu Karadeniz ve Kafkas ormanlarıdır.

Ş. uzun ömürlü bir ağaççık olup tabii florasında bazen 7,5 m ye kadar boylanabilmekle beraber bahçelerde 1,5 m den fazla uzamaz. Yaprakları, bazen yuvarlakça oval veya uzunca biçimli olup, etlice, kenarları keskin olmayan, çoğunlukla 1,5 cm uzunlukta, koyu yeşil renklidir. Kısa olan yaprak sapları genellikle tüylüdür. Çiçekler, dalların koltuklarından çıkar ve salkım biçimindedir. Erkek çiçekler sapsızdır.

Yaprakları eskiden eczacılıkta kullanılırdı. Fakat yapraklarında ve odun kısmında birçok zehirli alkaloidler bulunduğu için çok ihtiyatlı olmak gerekir. Bitki, bütünü ile zehirli

ŞİMŞİR : Bir şimşir dalı

sayılmaktadır. Acı lezzeti, hayvanların onu yemesini büyük ölçüde engellediği sanılmaktadır. Buna rağmen atlarda ve domuzlarda zehirlenmelere sebep olduğu görülmüştür. Az miktarda yenildiğinde yalnızca kusturucu ve müshil şeklinde bir etkiye bulunur. Fazla yenildiğinde şiddetli karın ağrısına, kuvvetli ishal ve bağırsak kazıntılarına, konvülsiyona sebep olur ve sonunda öldürür. Domuzlarda şiddetli susuzluk, yürümede dengesizlik, konvülsiyon hali ve bitkiyi yedikten sonra 24 saat içinde ölüm görülmüştür. Bu bakımdan özellikle çocukların, meyvelerini yemelerini önlemek gerekir.

Ş. süzek ve organik maddelerce zengin topraklardan ve rutubetli yörelerden hoşlanır. Hafif gölgeli yerlerde en iyi şekilde gelişir. Üretimi, sonbaharın erken dönemlerinde yapılan odun çelikleriyle olur. Hazırlanan 10-15 cm uzunluğundaki çelikler kışın serin seralarda veya açıkta bir sundurmanın altında muhafaza edilebilir. Sıcak bölgelerde açık havada, gölge bir yerde hazırlanan soğuk yastıklara sonbaharda dikilebilir. Daldırma ile de üretilebilir. Bodur çeşitlerde, bitkinin dibinden ayrılan köklü sürgünler üretim için daha elverişli olmaktadır. Bu sürgünler, tavalarda açılan çizgilere derince ve sıkı bir şekilde dikilir, başlangıçta bolca sulanır.

Üretim için tam olgunlaşmış tohumlar kullanılır. Fakat bu tür üretimde gelişme çok daha yavaş olur.

Ş.'in odunu sık damarlı, sert ve birörnek yapılı olduğundan oyma işlerinde, müzik âleti yapımında ve diğer torna işlerinde değerli bir ahşap malzeme olmuştur. Memleketimizde Ş.'den tarak, kaşık, ağızlık yapılır. Süsleme malzemesi olarak da eskiden beri kullanılır.

ŞİMŞİRGİLLER (*Buxaceae*), otsu, çalmsı, ağaççık ve ağaç biçiminde birçok bitkileri içine alan bir familya. Birçoğunun anavatanları yeryüzünün tropik ve subtropik bölgelelidir. Familyaya adını veren ve familyanın en geniş cinsini oluşturan şimşir (b. bk.) cinsinin yaklaşık 30 türü vardır.

Bu familyaya giren bitkilerin yaprakları koyu yeşil parlak ve serttir, almasıık veya karşılıklı olup çiçekleri birevcikli ve taç yapraklarından yoksundur. Gözle kolay fark edilmeyenler. Beyaz, krem alacalı yapraklı olan çeşitleri vardır. Meyveler, esnek biçimde açılan veya etli kapsül biçimindedir. Tohumlar endospermdir.

ŞİMONOSEKİ (İng. *Shimonoseki*), Japonya'da, Honşu (Honshū) adasının güney-batı ucunda, Honşu'yu Kyūşū (Kyūshū)'dan ayıran Ş. boğazında bir liman şehri. Nüfusu 25 900 (1974)'dür.

Ş. ile Sovyetler Birliği, Kore ve Çin arasında sürekli bir bağlantı kurulmuştur. Japonya'nın batı kıyılarında başlıca balıkçılık limanıdır.

Metalürji ve kimya endüstrisi gelişmiştir. 1942'de açılan bir tünel, Ş.'yi Kyūşū adasına bağlamıştır.

Çin-Japon Savaşı (1894-1895) sonunda Ş.'de bir anlaşma imza edilmiştir. Buna göre, Çin Kore'nin bağımsızlığını tanımış ve Formoza'yı Japonya'ya terk etmiştir.

ŞİNASI, İbrahim (İstanbul 1826 - İstanbul 1871), Türk yazarı ve şairi. Babası Bolulu Mehmed Ağa, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki Şumnu muhasarası sırasında şehit

ŞİNASI, İbrahim

dan Müslümanlığı kabul edip Reşad adını alarak Türkiye'ye yerleşen Chatauneuf (Reşad Nuri Darago'nun dedesi)'ten aldı. O zamanlar Fransa, Batı Avrupa kültürü ile temasını sağlayan tek ülke idi. Bu sebeple, Batı medeniyetini yakından tanımak isteyen Türk aydınlarından çoğunun görmek istedikleri batılı ülkelerin başında geliyordu. Fransızca'yı öğrenmeye başlayan Ş.'de de Fransa'ya gitme arzusu uyanmıştı. Bu isteğini 1849'da hocası Reşad Bey'in, Tophane Müşiri Damad Fethi Paşa'nın ve Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'nın yardımları ile gerçekleştirerek, devletçe Fransa'ya gönderilen öğrenciler arasına katıldı. Ayrıca, geride yalnız bıraktığı annesinin geçimi için de, yine devletçe maaş bağlandı. Ş.'nin asıl istediği, Fransız edebiyatı yolundan Batı medeniyetini tanıyabilmektir. Bunun içindir ki, Fransızcasını iyice ilerlettikten sonra, bir yandan devletçe yapması istenilen maliye öğrenimini yürütürken, bir yandan da Fransız medeniyetini ve kültürünü öğrenmeğe çalıştı. Bu hususta Fransız şarkiyatçılarından Sylvestre de Sacy'nin oğlu ve Fransız Akademisi üyesi olan Samuel Ustazade de Sacy (1801-1879)'nin yardımlarını gördü. Bu arada, kısa bir süre önce İstanbul'a gelerek padişah Abdülmecid'in büyük iltifatlarını ve yardımlarını görmüş olan Fransız şairlerinden A. de Lamartine (b. bk.) ve tanınmış Fransız yazarı Ernest Renan (b. bk.) ile de tanıştı. Beş yıl kadar süren bu öğrenim döneminden sonra İstanbul'a dönüşünde, eğitim işlerinde çalışmayı tercih ettiğinden, o zamanlar Maarif Nezaretine bağlı Meclis-i Maârif-i Umumiye'ye üye olarak getirildi.

Ş.'nin devlet memurluğu, devrin siyasi iktidar değişikliklerine paralel olarak sürüp gitmiştir. Koruyucusu olan Mustafa Reşid Paşa iktidara geldikçe Ş. de bir göreve getirilmiş, Paşa iktidardan ayrılınca Ş.'nin görevine de son verilmiştir. Bu durum, devlet memurluğundan ayrılarak "Tasvir-i Efkar" (1862) gazetesini çıkarmağa başladığı tarihe kadar sürer. Bu tarihten sonra geçimini yalnız kalemi ile sağlayan Ş., devrin Sadrazamı Âli Paşa'ya düzenlenen bir komploya adının karıştırılmasından korkarak, 1865'te Paris'e kaçar ve dört yıl

daha orada kahr. Paris'te ilk kalışındaki öğrenim çağına göre çok daha olgunlaşmış şahsiyeti ile geçirdiği bu son dört yıl, onun Batı kültür ve medeniyetini tanıması bakımından çok daha yararlı olmuştur.

Ş.'nin bu ikinci Fransa ikametindeki çalışmalarını, daha çok edebiyatın temel malzemesi olan dil üzerinde yoğunlaştırdığını görüyoruz. Dil üzerindeki çalışmalarına Fransa'dan İstanbul'a ilk dönüşü sırasında başlamış ve henüz ele geçemeyip varlığını ancak bir arşiv belgesinden öğrenmiş bulduğumuz *Mebâdi-i ilm-i sarf* [1855] adlı bir okul kitabı da yazmıştır. Fransa'ya ikinci gidişinde, dil çalışmalarının bir Türkçe sözlük üzerinde toplandığı anlaşılıyor. Ebuzziya Tevfik'in verdiği bilgiye göre, yarıda kalmış (31 harfli eski alfabenin 19. harfi olan "tı" harfine kadar) ve biner sayfalık 14 ciltten oluşan bu sözlük de, dil konusunda ilk eseri olan gramer kitabı gibi, ele geçmiş değildir. Bu sözlüğü hazırlarken Ş.'nin, Paris'e ikinci gidişinde tanıştığı, dilci Emile Littré (b. bk.)'den ve şarkiyatçı Pavet de Courteille (b. bk.)'den yararlanmış olduğu da söylentiler arasındadır.

1869 güzünde İstanbul'a dönen Ş., siyasetle bir daha hiç ilgilenmedi. Eşinden ayrıldığı için, Cihangir'deki evinde kalmayarak, Bâb-ı Âli'de kiraladığı küçük evin alt katında küçük bir matbaa kurdu. Bu evi hem iş yeri, hem de mesken olarak kullanıyordu. Bu matbaada, daha önce basılmış bazı eserlerinin ikinci baskılarını da yaptı. Bu arada, eski alfabenin matbaalarda dizgi sırasında kullanılan yüzlerce işareti beşte bir oranına indirerek, matbaa işlerinde büyük bir kolaylık ve zaman tasarrufu sağlamış oldu. Bir süre sonra hastalandı ve 13 Eylül 1871 tarihinde öldü. Mezarı, Cumhuriyet'ten sonra belediyece kaldırılıp üzerine meskenler yapılmasına izin verilen, Gümüşsuyu ile Taksim arasındaki Ayas Paşa mezarlığında, annesinin yanında idi.

Ş., siyasi, mali, iktisadî birçok sıkıntılar içinde bocalayan Osmanlı devletinin ancak batılı bir anlayışla kalkınabileceğine kesinlikle inanıyordu. Yakından görüp tanıdığı batılı zihniyet, Doğu'nun pek az sahip bulunduğu, modern bir bilgi hazinesine dayanıyordu. Bu hazineyi besleyen kaynak da "akıl" dı. Batı dünyası çoktan beri dogmalardan kurtulmuş, akıla, araştırmaya, gözleme dayanan modern bilginin ışığında ve her alanda sağlam bir yola girmiş bulunuyordu. Bizim de aynı yola girmemiz, aynı temellere dayanmamız ve aynı metodları kullanmamızla mümkündü. Bu inançta olan Ş., akılcılığın ve bilimeciliğin bizdeki ilk büyük temsilcisidir. Bütün davranışlarında ve yazılarında aklın yolundan ayrılmaz. Reşid Paşa'ya yazdığı kasidelerden biri, yalnız Paşa'ya değil, akıla da yazılmış güzel bir methiyedir.

Akıl ve gerçekçi bir tutum içinde olan Ş.'ye göre, medenî kalkınma, topluma kütle halinde yapılacak bir iştir. Bunun içindir ki, bir an önce, büyük kütle, yani halkı Batı medeniyetinden, medenî dünyada olup bitenlerden haberdar etmek, uyandırmak gerekir. Ş., bunu başarabilmekteki en tesirli vasıtanın kütle ile doğrudan doğruya temasa geçebilen "basın" olduğunu anlayarak, ne yapıp yapıp Türkiye'de özel gazeteciliği kurma yoluna girdi ve bu isteğini, ilk olarak, kendi teşviki ile Âgâh Efendi'ye çıkarttığı "Tercümân-ı Ahvâl" (ilk sayı: 22 Ekim 1860) ile gerçekleştirdi. Bunu,

iki yıl sonra, bu sefer tek başına çıkardığı "Tasvir-i Efkâr" (ilk sayı : 23 haziran 1962) tâkip etti. Her iki gazetenin de baş taraflarında yayınladığı "Mukaddime" ler, medenî bir ülkede basının halkı eğitmekte ve yöneltmekte büyük rolünü çok özlü ve çok açık olarak belirtirler. "Medenî bir halk, çıkarlarının nasıl sağlanacağı konusunda söz hakkına sahiptir. Bu hakkını ise, kendi düşüncelerine tercüman olan, basın vasıtası ile kullanır. Ben de bu görüşte olduğum içindir ki, her medenî ülkede varlığı şart olan bu türlü vasıtaları bundan önce Osmanlı ülkesinde de kurmağa çalıştığım gibi (Tercümân-ı Ahvâl'in çıkarılması), bunların sayısını çoğaltmak isteği ile, bu sefer de işte bu Tasvir-i Efkâr'ı kurmağa teşebbüs ettim" (Tasvir-i Efkâr, Mukaddime).

Böylece Ş., ilk gazeteye verdiği adla, maksadının halkı "dünyada olup bitenlerden haberdar etmek" olduğunu belirtenken, ikinci gazeteye koyduğu isimle de "halkın memleket meseleleri üzerindeki düşüncelerini açıklamak" arzusunda olduğunu anlatmış oluyordu. Gerçi devlet, daha önce çıkardığı resmî ve yarı resmî gazetelerle, kendi yaptıkları arasından halkın bilmesini uygun gördüklerini açıklamaya başlamıştı. Bu, çok önemli bir başlangıçtı. Fakat basın, tek yönlü bir köprü değildi. Ş., köprüyü ters yönde de trafiğe açarak, halkın memleket idaresi ile ilgili görüşlerini de devlete ulaştırma yolunu açıyordu. Çünkü "devleti yönetenler, bu yönetim işini ancak halkın adına, onun vekili olarak yapabilirler. Ancak halk varsa, devlet de vardır. Bunun içindir ki devlet bu yönetim işini ne kadar halkın yararına yaparsa, kendi varlığını da o kadar korumuş olur" (Tasvir-i Efkâr, Mukaddime). Bu demektir ki, devlet halkın hizmetindedir ve varlığının tek sebebi de bu hizmeti görmektir. "Halk, vekili olan devletin kendisi için yaptığı işler üzerinde sözle de, yazı ile de düşüncelerini söyleme hakkına sahiptir" (Tercümân-ı Ahvâl, Mukaddime). Fakat halkın bu hakkını kullanabilmesi, her şeyden önce, böyle bir hakka sahip olduğunu bilmesine bağlıdır. O zamanki Türk halkı için işitilmemiş, yepyeni olan bu görüşleri halka anlatmak, öğretmek de elbette aydınlara düşen bir görevdi. Her iki gazetede de Ş., bu görevin tam idraki içindedir. Bu idrake tam bir samimiyetle ve sonuna kadar bağlı kalan Ş., özellikle "Tasvir-i Efkâr'da, yurt içi ve yurt dışı olaylar ve konular arasından seçtikleri ile birlikte başka konularda da okuyuculara verdiği bilgiler, "sokakların temiz tutulup aydınlatılması, dilencilik yasaklanması, muhtaç olanlara yardım edilmesi" gibi basit fakat medenî tutumlarla ilgili sosyal olaylardan başlayarak "din ve dünya işlerinin ayrılması (laiklik) lüzumuna, İstanbul Üniversitesi'nde halka açık olarak verilmesine başlanan pozitif ilimlere ait derslerin faydasına, bir memlekette sanayiın taşıdığı büyük değere, sanayi mamullerini gösteren milletlerarası sergilerin değişik ülkelerin mamullerinin karşılaştırılmasını sağladığına, gelişmiş Avrupa sanayiinin fabrikasyon işi temiz ve ucuz mallarının yerli mallarımıza verdiği zarara, 1863 martında İstanbul'da açılmış olan umumî sergide gösterilen İngiliz malı tarım aletlerinin devletçe ve tarımla uğraşan zengin vatandaşlarca satın alınarak ülkede modern tarımın geliştirilmesindeki yarara, Avrupa'da ekonomi politik denilen ve bir memlekette millî servetin nasıl olduğundan ve nasıl harcanması gerektiğinden bahseden bir ilmin varlığına dokunarak Türkiye'de bu ko-

nuda yayımlanan eserlerin okunmasındaki faydaya, devlet hazinesinde yapılan yolsuzlukların cezasız kalmaması icap ettiğine, ithalât ve ihracatla ilgili gümrük kayıtlarının düzenli bir şekilde tutulması gerektiğine ve hürriyet (serbestî) in değerine" kadar çok geniş sınırlara uzanır. Bütün bu yazılarında, büyük bir çoğunlukla, sözü uzatmadan, mümkün olan en kısa ifadelerle konuları açıklamağa çalışır.

Aydınların halka gerek Batı medeniyetinin temel prensiplerini gerek dünyada ve yurttan olup bitenleri anlatabilmeleri ise, ancak, onun anlayabileceği bir dille yazmalarına bağlı idi. Halbuki aydının dili ile halkın dili birbirinden kopalı asırlar geçmişti. O halde yapılacak ilk iş, halkın anlayabileceği bir dil yaratmaktır. Bu da, yalnızca, aydının halkın diline yaklaşması, kalemini yavaş yavaş onun diline yaklaştırması ile mümkündür. "Tercümân-ı Ahvâl'in Mukaddime'sinde, gazetede yazıların "giderek lisân-ı avâm üzerine" yazılacağını hemen bildirmesi, "halkın anlayabileceği dil" konusunu da gazete ile birlikte düşünmüş olduğunu açıkça gösterir.

Bu düşünce, Türk edebiyatında yeni bir dil ve ona dayalı yeni bir nesir yaratma teşebbüsünün de temel taşı olmuştur. Ş. ile birlikte, Türk nesri, o zamana kadar alışageldiği bütün lüzumsuz ağırlıkları üzerinden atarak, doğrudan doğruya söylenilmek isteneni anlatmağa yönelik, ifadece açık ve kısa cümlelerle kurulmağa başladı. Namık Kemal'in dediği gibi, Ş., yüzyıllara hâkim olmuş bir edebî anlayışın eski nesire geçirdiği esaret zincirini "demirden bir yumrukle parçalayarak" yepyeni bir nesir kurdu. Ancak, asırların biriktirdiği alışkanlıkları birdenbire kaldırıp atmanın imkânsızlığı karşısında, bu nesrin de, halkın kolaylıkla, hemen anlayabileceği bir ifade şekli olduğunu düşünmemek gerekir. Fakat bu nesrin, ilk adım olarak, eski nesrin mânâsızlıklarından ve güçlüklerinden bir hamlede pek çok ayrıldığı, arandığı ve devam edecek olan yeni bir nesrin sağlam temelini oluşturduğu da kesindir.

Ş.'nin tuttuğu yol, her yönü ve her unsuru ile, sadece "Batı medeniyetine giden" yol değildir. Aynı zamanda, bir "halka gidiş" hareketidir. Bu tutum, onun Batı'da gördüğü ve benimsediği demokratik zihniyete ve yönetime tamamiyle uygundur. Medenî ve hür bir ülkede her şey halkındır ve halk yararına yapılır. Bu anlayış ve tutumdan, çok kısa bir süre sonra, Ziya Paşa ve Namık Kemal ile arkadaşlarının yalnız fikren değil, fiilen de temsil edecekleri uzun süreli bir mücadele, "İmparatorluğun yönetimine Batı medeniyetini, kültürünü, bunların temeli olan hürriyet fikrini ve demokrasiyi getirmek için yapılan dinamik bir mücadele" doğacaktır. Yazılarında doğrudan doğruya çağdaş Batı Avrupa medeniyeti anlamına gelen "medeniyet" kavramı, Ş.'nin üzerinde en çok durduğu kavramdır. Ondan ayrılamayacak olan "hürriyet" kavramını anlatmak için ise, "serbestî" terimini kullanır.

Ş.'nin dilde "halka doğru" yönelişini, yalnız "halkı medenî, siyasi, sosyal ve iktisadî konularda aydınlatmak" gibi bir sebebe bağlamak doğru olmaz. Halka yaklaşma, onun için, bütün alanlara yaygın, temel bir prensiptir. Nitekim, dileki bu tutumunu yalnız gazetelerdeki yazılarında değil, siyasi ve sosyal olaylarla ilgili olmayan konulardaki bazı manzumelerinde ve yaptığı bir piyes denemesinde de bulduğumuz gibi, halk ağzından yaptığı derlemelerde de görürüz. Halktan topladığı atasözlerini *Durûb-ı emsâl-i Osmâniye* [1863] adlı al-
4

Ş., tek başına ve şuurlu bir şekilde, edebî bir maksattan çok sosyal ve siyasî maksatlarla kurduğu ve kendisinden sonra Ziya Paşa ve Namık Kemal ile devam edecek olan nesrin dışında, nazımla da ilgilendi. Hattâ bu ilgisi, nesre yönelmesinden önce başlar. İlk edebî yazılarının manzum olduklarını biliyoruz. Ancak, zamanla sosyal ve siyasî konulara daha çok eğilmesi, "akıl"ı ve onun ürünü olan "düşünce"yi hayatı boyunca hep ön planda tutmuş olan Ş.'yi her geçen gün nesre daha çok bağlayarak nazımdan uzaklaştırır. Gittikçe, bu uzaklaşma, "Tasvir-i Efkâr"ın çıkışı ile birlikte, şiirden tam bir kopuşla sonuçlanır. Bu tarihten sonra, Ş.'nin bir daha şiirle uğraştığı görülmez. Esasen, *Müntahabât-ı eş'ârım* (Şiirlerinden seçmeler) [1862] adıyla kitap halinde bastırıldığı, eski divanların tertip tarzına uyarcasına sıraladığı şiirlerinin de sayısı pek azdır. Akıl değeri ve insan hayatındaki büyük yeri ile şairin zihnini sürekli olarak kurcalayan sosyal ve siyasî konular, bu şiirlerin çoğunda da yer alır. Bu konularla birlikte, hepsini de Mustafa Reşid Paşa'ya yazdığı kasidelerinde (4 kaside) "medeniyet, kanun, hak, adalet, meb'ûs, reis-i cumhûr" gibi o zamana göre yepyeni ve kimi gerçek anlamında, kimi de tevriyeli olarak kullanılan terim ve kavramlar da görülür. Bunlardan anlaşılacağına göre, Ş.'nin zihninde, Batı'daki modern devlet anlayışının ve yönetiminin Türkiye'ye de getirilmesi düşüncesi ve isteği yatmaktadır. Ancak, günün siyasî şartları ve halkın kültürel geriliği ve eğitimsizliği karşısında bunu açıkça belirtmek mümkün değildir. Akıl ön planı işgal etmesi üzerine, şiirlerinde, duygular — ister istemez — geri plana çekilmiş ve lirizm iyiden iyiye azalmıştır. Ş., kullandığı Divan nazım şekillerinde hem teknik, hem de muhteva yönünden bazı değişiklikler yaptığı gibi, şiirlerini dil bakımından da Türkçeleştirmeye yönelmiş, hattâ bir manzumesinde "sâfi Türkçe"yi de denemiştir. Ancak, bu "sâfi Türkçe" deyişine, halkın dilinde yerleşip de Türkçeleşmiş Arapça ve Farsça kelimeler de dahildir.

Ş.'nin, ayrıca, bazı Fransız şairlerinden (Racine, Lamartine, La Fontaine, Fénelon, Gilbert) manzum olarak yaptığı tercüme de vardır. *Terceme-i manzûme* [1859] adlı küçük bir kitapta topladığı bu basit denemeler, bizde Batı şiirinden ilk yapılan, Batı şiirini ilk tanıtan tercüme olarak değer taşırlar.

Ş., hem batılı olan, hem de gazete gibi halka yine top luca ve kolaylıkla hitap edebilen tiyatro türünü de ihmal etmedi ve komedi alanında yayınlanan ilk Türkçe piyes olan *Şair evlenmesi* adlı eserini, önce "Tercemân-ı Ahvâl"de tefrika ettirdikten sonra, aynı yıl kitap halinde de bastırıldı [1860]. Bu bir perdelik küçük denemesinde yazar, batılı komedi ile eski ve yerli bir halk teması olan Orta Oyunu'nun vasıflarını kaynaştırma yoluna gitmiş; bir yandan vakayı Batı tekniğine göre kurarken, bir yandan da tekerlemeli diyalog şeklini ve bazı terimleri (piyes : oyun, kişiler : takım) de Orta Oyunu'ndan almıştır. Konu olarak da, devrin hâkim geleneklerinden olan "görücü ile evlenme" âdetini ele alarak, mantıksız ve sakıncalı bir sosyal davranışı tenkit etmek istemiştir. Kendi türünde ilk deneme olan bu eserin teknik bakımdan başarılı sayılması mümkün değildir. Ancak, Orta Oyunu'ndan yararlanarak, halkın kolaylıkla anlayabileceği, canlı bir konuşma dilini kullanmakta tam bir başarıya ulaştığı görülür.

Ş.'nin, bunlardan başka, o zamana kadar edebiyat tarihi alanımızda görülen şair tezkirelerindeki inceleme usulünü aşan, edebî incelemelerde tarafsız davranışın esas alınması

gerektiğini belirten görüşü: *Me'sele-i mebhûsetü anhä* ter kibinin doğru olup olmadığı üzerine "Cerîde-i Havâdis" gazetesi ile aralarında geçen tartışma sırasında edebî tenkitlerde uyulması gereken usul hakkındaki düşüncesi, edebiyat tarihi ve edebî tenkit alanlarında batılı tutumun ilk açıklamalarıdır.

Ş., yazılarında edebî, siyasî, sosyal, iktisadî... konularla ilgili olarak yazılarında açıklamak cesaretini bulamadığı düşüncelerini, gazetesinin matbaasında etrafına toplanan ve yakın bir geleceğin aydınları arasında hızla sivrilecek olan gençlere bütün genişlikleri ile anlatarak, kendisini tam bir bağlılıkla takip edecek yeni bir nesil de yetiştirdi. *Tasvir-i Efkâr* Matbaası, devrin genç aydınları arasında "Dârü'n-nedve" (görüşülüp karara varılan yer) adını taşıyordu. Bu bakımdan, Abdülhak Hâmid'in Ş.'den bahsederken : "Yaptığı en büyük hizmet, Kemal'i yetiştirmesidir" demesi yerinde bir değerlendirmedir. Ş., eğer böyle bir nesil yetiştirmemiş olsaydı, kendi görüşlerinin yaşaması mümkün olmayacağı gibi, Türkiye'nin batılılaşması da bir hayli gecikmiş olurdu.

Edebiyatımızda Batı edebiyatına ait bilgilerin ilk aktarıcısı ve uygulayıcısı, yeni bir dil ve nesir anlayışının ilk gerçekleştircisi, özel gazeteciliğin ilk kurucusu, batılı komedinin Türkçedeki ilk yazarı, eski nazımda teknikçe ve muhtevaca yaptığı değişikliklerle Türk şiirinde batılılaşma için gerekli zeminin ilk hazırlayıcısı, akılcılığın, gerçekçiliğin, Batı medeniyetinin ve demokrasinin ilk büyük temsilcisi olarak Ş., edebiyat tarihimizde olduğu kadar, medenî gelişmemizdeki müstesna yerini de koruyacaktır. (K. Akyüz)

ŞİNTOİZM : Şinto (İng. Shinto) dini, Japonların millî dinidir. Batı ülkelerinde bu dine *Şintoizm* adı verilir.

Şin "ruh, ilâh", to ise "yol" demektir. Böylece *Şin-to*, "ilâhların yolu, iyi ruhların yolu" anlamına gelir. Yerli mahiyetteki bu din, hükümdarın şahsiyetine bağlı olup tabiata, onun güçlerine ve güzelliklerine tapınma şeklindedir.

Tarih : M. S. 552 yılında Buddha dini Japonya'ya yayılmaya başlamıştı. O zamanlar tek din şekli Şin-to idi. Şinto, Buddha'nın yolu (Butsüdo) na karşı kurulan bir terim oldu. Japonya'ya giren Buddhizmle Şinto dini arasında bir mücadele oldu. Her iki din etkilenip kaynaşarak sinkretist bir din şekli vücuda geldi. Fakat Şinto dini önceki özelliklerini de korudu. Prens Shotoku tarafından Buddhizm resmen kabul edilmiş, 607'de Buddist mâbedi (Noryuji), 711'de Buddist dağ mâbetleri (İnari) kurulmuştur. Daha sonraları Buddha ve Şinto dini birleştirilerek Ryobuşinto denilmişse de, bu benimsememiştir. XVIII. yüzyılda Kokka Şinto (Millî Şinto)'ya büyük bir bağlanış olmuştur. Günümüzde Japonlar hem Şinto dinine bağlıdırlar hem de Buddist mâbetlerine girmekte bir sakınca görmezler. Her iki dini de ortak olarak idare edenler az değildir. Zira Şinto tanrılarını, Buddist tanrılara kattılar. İkisinin de aynı gerçeği ifade ettiğini ileri sürdüler. Fakat bir yandan da XVII. yüzyıldan gelen Yeni Şintocular (Ryobuşinto), kendilerini ayırmaya ve millî din olarak yalnız Şinto'yu öne sürdüler.

1649 yılında Japonya'da faaliyet gösteren Hristiyan misyonerlerini ve Hristiyanları kovdular. Bu hareketin öncüleri Kamo Mabuçi (1697-1769), Motoori Norinaga (1730-1801) ve Hirata Atsutane (1776-1843)'dir. Buddha dini bir

sayısına kadar 30 X 44 cm büyüklükte ve dört sahife olarak çıkan gazetesinin adı «Âti» iken, 12 Şubat 1919'da yayımlanan 395. sayıdan itibaren «İleri» diye çıkmaya başlamış ve kendiliğinden kapanıncaya kadar bu adını taşımıştır. İlk İ. 'de, 11 Şubat 1919'da «Âti»'nin yayımı kanunsuz tâtıl edilmiştir iddiası ile, aynı gün Celâl Nuri'nin İstanbul Noterliği'ne verilmiş protesto yazısı yer almıştır. İttihad ve Terakkî Partisi ve hükûmetleri ile, bunların savunduğu fikir ve politikaya şiddetle muhalefet eden gazete sahibi ve başyazarı, zaman zaman yurt dışına çıkmaya mecbur edilmiş ve yazılarını Roma'dan göndermiştir. İlk sayılarından itibaren yazı kadrosunda: Celâl Nuri, Süleyman Nazif, Giritli Ahmed Sâki, Hüseyin Rahmî (Gürpınar), Afife Fikret, Abdülfeyyaz Tevfik, Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Cevad Rüşdü, Rauf Yektâ, târihçi Mehmed Atâ, Ahmed Refik; Fâik Âli, Samih Rifat, Tahsin Nâhid, Sâmî Paşazâde Sezâî, Fatma Aliye, Abdülhak Mîhrünnîsa, Soysalhoğlu Subhî, Kozanoğlu Cenab Muhiddin, Nezihe Muhiddin, Namdar Rahmî (Karataş), Doktor Abdülahad Nuri, Ercümen Ekrem (Talu), Subhî Nuri, Aka Gündüz, Nâmık İsmail, Rüşen Eşref (Ünaydın) gibi bâzı tanınmış kalemlerin de yer aldığı İ. , İşgal Kuvvetleri'nin, Sarayın ve İttihad ve Terakkî hükûmetleri sansürlerinin baskısı altında kapanmamak için tâvizler vermek zorunda kalmıştır. Aylarca, Anadolu'daki millî hareketlerle ilgili haberlere hiç yer vermemiş; buna karşılık Sultan Vahideddin ve Damad Ferid Paşa lehindeki hümayunnâmeleri yayınlamış, Yunan ordusuna âid haberleri vermiş, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin manda istemediğini yazmıştır. Celâl Nuri fırsat buldukça istibdad rejimine, manda teklifine muhalefet etmiş; Mustafa Kemal Paşa'yı ve başında bulunduğu millî hareketi övmüş; 1923-1924 yıllarındaki son devresinde ise tamamen Mustafa Kemal Paşa ve çevresini tutan, yeni muhalifleri kınayan ve yeren bir politikanın savunucusu olmuştur. İ. , Lenin'in ölümü üzerine büyük ilgi gösteren bir yayın yapmış (Nu. 2131, 2132, 2136, 2137; 24, 25, 29, 30 Ocak 1924) ve Celâl Nuri'nin Meclis'teki konu ile ilgili önergesi üzerinde de önemle durmuştur (Nu. 2134; 27 Ocak 1924). Celâl Nuri Gelibolu'dan meb'us seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katıldıktan ve Ankara'ya yerleştikten sonra, İ.'nin başyazılarını bir süre Subhî Nuri yazmış ve nihayet gazete, adı kendisini çıkarana kadar soyadı olarak kalmak üzere kapanmıştır.

İLERİ. Celâl Nuri (Gelibolu 1877 - İstanbul 1939). Türk gazetecisi, fikir ve politika adamı. Ayan Meclisi üyelerinden Giritli Nuri Bey'in oğludur. Anne tarafından Âbidin Paşa'nın torunu olan İ., ilk tahsilini babasının mutassarrıf ve vâli olarak bulunduğu şehirlerde gördükten sonra Galatasaray Lisesi'nde ve İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okumuştur. Fransızca ve İngilizceye vâkıf bulunan İ., Avrupa'da birkaç defa incelemeler yapmıştır. Son Osmanlı Meclisi'ne Gelibolu meb'usu seçilmiş, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin I. döneminden V. dönemine kadar teşriî vazifesine devamlı birçok hukukî meselelerde yararlı çalışmalar yapmış ve bu arada İzmir Meb'usu Yunus Nadi (Abaloğlu)'nin başkan bulunduğu Kanûn - u Esâsî Encümeni'nde 1924 Anayasası'nın kaleme alınmasında raportörlük etmiştir.

C. N. İLERİ

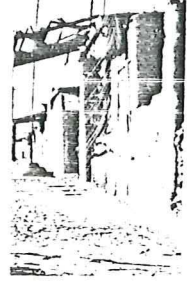
«Le courrier d'Orient», «Le Jeune Turc» adlı Fransızca gazetelerde, «İkdam» ve kendi çıkardığı «Âti» ve «İleri» (b. bk.) gibi gazete ve dergilerde yazıları yayınlanmış bulunan İ.'nin Fransızca ve Türkçe olarak çıkmış kitapları da vardır. Eserlerinden başlıcaları şunlardır: 1327 senesinde Selânik'te münâkât İttihad ve Terakkî Kongresine takdim olunan muhtıradır [1911]; Şimal bâtraları [1914]; Kendi nokta - i nazarından hukuk - i düvel [1914]; Mukadderât - i târihiyye [1914]; Târih - i tedenniyâtı - i Osmanîyye [1914; 2. bas. genişletilmiş olarak ve Cenab Şehâbeddin, Süleyman Nazif ve Dr. Abdullah Cevdet'in takrizleri ile 1915]; Kutup Musababeleri [1915]; Kadınlarmız [1915]; İttihad - ı İslâm [1915]; Havâic - i Kanûniyyemiz [1915]; Târih - i istikbal [3 c., 1915 - 1916]; İlel - i ablakîyyemiz [1916]; Müslümanlara, Türklere hakaret, düşmanlara riâyât ve muhabbet [1916]; Pervîz [1916]; Hâtemü'l - enbiyâ [1916]; Türkçemiz [1917]; Coğrafyâ - yi târihi, Mülk - i Rum [1917]; Harbden Sonra Türkleri yükseltelim [1917]; İttihad - ı İslâm ve Almanya [1917]; Rum ve Bizans [1917]; Kara teblike [1918]; Merhûme [roman, 1918]; Taş giyen millet [1923]; Türk inkılâbı [1926].

İLERİ, Subhî Nuri (Gelibolu 1887 - İstanbul 1945), Türk yazarı ve profesörü. Ayan Âzasından Giritli Mustafa Nuri Bey'in oğlu ve Celâl Nuri (b. bk.)'nin on yaş küçük, Sedat Nuri'nin bir yaş büyük kardeşi olan İ., İstanbul Hukuk Fakültesi'nde yüksek öğrenimine başlamış, Paris Siyasî Bilimler Akademisi'nde okumuş ve Paris Hukuk Fakültesi'nde doktora yapmıştır.

İstanbul Hukuk Fakültesi'nde öğretim görevi yapmış ve Yüksek Ticaret Okulu'nda profesör olarak çalışmıştır. Muhtelif zamanlarda gazetecilik mesleğine de katılan İ.'nin başlıca eserleri şunlardır: Devletçilik ve kooperatifçilik [1932]; İki çift göz [1932]; Hususî haklar [1934]; Yasuların çatışması [1934]; Sèvres ve Lausanne [1934]; Günün hukukî ve içtimai meseleleri [1935]; Günün iktisadi işleri [1935]; Güçler arası hukuku [1936]; Siyasî târih [1940]; Kooperatifler [3. bas. 1945].

1919 - 1924 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan «İleri» gazetesinin bir sayısının kopyası. Üst kısmında «İLERİ» başlığı ve «1919» yılı yazılıdır. İçerisinde «Meb'ut arile bismilâk ajyon namus vattar kâfi dokkır» başlıklı bir yazı ve «Mücadele» başlıklı bir bölüm yer almaktadır. Sayfanın alt kısmında «Mücadele» başlıklı bir bölüm daha yer almaktadır.

İLERİ: 22 Ekim 1919 târihli 641. sayısı

ŞİLT (İng. shield, Alm. schild), kalkan, levha, plaka. Spor müsabakaları sonunda derece alan sporculara veyâ kulüp yâhut takım idârecilerine ödül olarak şilt denilen kalkan şeklindeki mâdenî levhalar verilmektedir. Tahtadan bir zemîne yapıştırılmış ve süslenmiş olan bu levhaların üzerine müsâbakanın özelliği, târihi, kategorisi, lüzumlu isimler v.s. kazılmaktadır. Spor dışı maksadlarla da hâtıra veyâ ödüllendirme için şiltler verilmektedir.

ŞİMŞEK, fırtınalı havalarda, zıt elektrikle yüklü bulutlar arasında meydana gelen elektrik boşalmasıdır. Normal havalarda, yeryüzü negatif, atmosferdeki iyonosfer tabakası pozitif yüklüdür ve dünyamız bu hâliyle, dev bir kondansatör gibidir. İyonosfer'in altındaki atmosfer katmanları, bu kondansatörün dielektrik ortamını meydana getirir.

Fırtına ânında hava hareketleri sebebiyle, atmosferin üst tabakalarından aşağıya, yük aktarılması olur. Böylece, bulutların yere yakın kısımları (-), üst kısımları (+) yüklenir ve bundan doğan gerilim farkı yeterince büyüyünce, ışık sütunları hâlinde boşalmalar olur. Bu boşalmalar (şimşekler), şiddetli hava hareketlerine yol açtıkları için gök gürültüsü duyulur. Işık hızı (3×10^8 m/s), ses hızından ($3,4 \times 10^3$ m/s) çok daha büyük olduğundan, şimşekler, gök gürültülerinden önce hissedilir.

Yer atmosferinde, ortalama olarak, sâniyede 100 defa şimşek çaktığı hesaplanmıştır. Şimşeklerin meydana getirdiği şerârelerin çaplarının 10-15 cm, boyutlarının da 5-10 km. olabileceği hesaplanmıştır.

ŞİMŞİRAĞACI, şimşirgiller familyasından, Lâtincede adı *Buxus sempervirans* L. olan, bodur bir ağaç.

Genellikle kireçli, çorak yamaçlarda kendiliğinden yetişir. Odunu son derece sert olan şimşirden ağaç kaşık, tavla pulu, satranç piyonu, müzik âletleri ve küçük ev eşyası yapılır.

Şimşirağacı, park ve bahçelerde süs bitkisi olarak da yetiştirilir. Her mevsim yeşil kalan ağaçlardandır.

ŞİNÂSÎ (İbrâhim) (İst. 1826-İst. 1872, Yeni (Avrupâî - Batı Tesirinde Türk Edebiyatı'nın birinci adamı olan gazeteci, fikir adamı, yazar ve şâir (nâzım). Bolulu Topçu Yüzbaşısı Mehmed Ağa ile Esmâ Hanım (öl. 1852-53)'in oğullarıdır. Türk-Rus sa-

vaşlarının yetim bıraktığı binlerce Türk çocuğundan biridir: Babası Mehmed Ağa, 1828/29 Türk-Rus Savaşı'nda, Ruslar'ın Şumnu kuşatması esnâsında şehid düşmüştür. Annesi tarafından büyütüldü. İlk öğrenimini doğduğu semtteki (Tophâne'de Boğazkesen Mahallesi) mahalle mektebinde ve Feyziye Mektebi denilen ilkokulda yaptı. O zamanlar mümkün ve âdet olduğu üzere, çocuk yaşta Tophâne Müşîrlîği kaleminden birinde memûriyete başladı. Bu kabil devlet dâireleri aynı zamanda ve özellikle memûriyetin başlangıç safhasında birer mekteb hüviyetinde idi. Şinâsî de bu kalem hayâtı içinde İbrahim Efendi isimli çok bilgili bir kişiden Arabça ve Bursa'lı Şeyh Zâik'ten Farsça dersleri aldı. Hayatta yegâne ihtirâsı olduğunu belirttiği çok ilim ve hüner edinmek arzusu ve bu husustaki istidâdı, en genç yaşlardan itibaren belli idi. Kendi kendini yetiştirmek için devamlı bir çaba gösteriyordu. Tophâne Müşîrlîği uzmanlarından bir Fransız subayı olan Châteaneuf'den de Fransızca dersleri aldı. Onun zihnini Batı düşüncesine ilk açan ve kendisinde ilk defa Paris'e gitmek hevesini uyandıran bu zâttir. (Sonradan ihtidâ ederek Reşad Bey ismini alan Châteaneuf, yazar Reşad Nûri Darago'nun (1891-1962) dedesidir).

Zamanla Tophâne Mektûbî Odası'nda ilerliyerek "hulefâ" sınıfına geçip "hâce"lik rütbesine kadar yükselen Şinâsî, aynı zamanda ismi duyulmuş ve benimsenmiş genç bir şâirdi. Yazdığı manzum târihler Karaköy Köprüsü (1846), Tophâne Çeşmesi ve Âdile Sultan'ın sarayına (1848) kitabe olarak kazılmıştı. Tanzimât'ın kurucusu Büyük Reşid Paşa, başlayan yeni devrin yeni zihniyet ve formasyon kazanmış aydın kadrolarını teşkil etmek üzere kaabiliyetli gençleri himâye edip yetiştirmek gibi şuurlu bir davranış içinde idi. Tophâne Müşîri Dâimâd Fethî Paşa vâsıtasıyla Şinâsî de Sadrâzam'ın himâye ettiği gençler arasına katıldı. Reşad Bey (Châteaneuf) -Fethî Paşa-Reşid Paşa zinciri ile tahakkuk eden yüksek himâye ile Şinâsî, Fransızca'sını ilerletmek ve öğrenim görmek üzere, 10 gün içinde şahsına mahsus irâde-i seniyye (pâdişah buyruğu-kanun) çıkartılarak (19 Ocak 1849) Paris'e gönderildi. Kendisi orada iken, İstanbul'da geçimini temîn etmesi için ihtiyar ve hasta annesine de ayrıca maaş bağlandı.

Paris'te Fransızcasını ilerlettikten sonra, Reşid Paşa'nın tavsiyesine uyarak mâliye

öğrenimine baş mâliye nezâretini gördü. Resmî öğrenim ve kültür medeniyet ve kültür şiyordu. O dev san'at ve siyâset kuk, edebiyat, araştırmaları (şair yakından ilgilenc le tanıştı, Samuel L nin yardımlarını Lamartine'le de tanış ziran 1851'de S araştırmaları il ikinci Türk olara Mart 1850'de l Umûmiye Nâzirî nan da bu cemiy Litré ve müsteşrik Courteille, Şinâsî tâdim" diye bahs rinci ikameti 5 yıl Yurda dönüşünde dâiresi olan Topf Sonra büyük ko himâyesiyle, rü Meclis-i Maârif Meclis-i Maârif't yonlarında da ç projeleri hazırlad inişli çıkışlı de Paşa'nın durumu sadrâzamlığa gel iyidir, Reşid Paşa çâ Şinâsî de sıkınt şa'nın yetiştirdiği rumluluğunu ken ler olmakla t (1853)'nden sonra şid Paşa'nın arala Reşid Paşa'nın e karşı bu iki paşa, vır takınmışlardır lığına tutulduğu kalını kestirmiş ol lerek Şinâsî, Âlî memuriyet adâbı Meclis-i Maârif ü (1856). Fakat bu miş değildir. 1858 tından sonra Yusuf mâye etti ve ona h şalar da kendisin Fuad Paşa Şinâsî cesine varan bir ta Şinâsî, memuriyet ayrıca Avrupa'da